

Juffrouw Scholz van de ULO

Het charmante artikelje van Alphons Maas over een recent door de Stichting Vrienden van Oud Hillegom verworven vooroorlogs poëziealbum (*Hangkouserieën* 77, oktober 2018) bevat onder meer een reconstructie van de achtergrond van de versjesschrijvers. De enige docent die in het album voorkomt, is “Juffrouw Scholz, de onderwijzeres van de lagere school”.

Gedichtje van B.E.L. Scholz in het Poëziealbum van Clazien van Hummel (foto: SVvOH)

Met alle respect voor de degelijke docenten aan de Openbare Lagere School aan de Wilhelminalaan, Juffrouw Scholz was daar geen leerkracht, maar wél aan de op de tweede en bovenste verdieping gevestigde openbare ULO. Het *Haarlems Dagblad* van 31 december 1927 meldt de benoeming van mej. Scholz tot boventallig onderwijzeres aan de openbare school voor ULO in Hillegom. Begin 1928 trad zij dus metterdaad in dienst.

De Openbare ULO

Voor lezers van na de invoering van de Mammoetwet voor het voortgezet onderwijs, de U.L.O., later MULO genoemd, betekende Uitgebreid Lager Onderwijs of Meer Uitgebreid Lager Onderwijs. Ondanks de

bescheiden naam was het een heel degelijk schooltype, min of meer te vergelijken met de huidige HAVO. De leerkrachten aan ULO- of MULO-scholen werden tot lang na de Tweede Wereldoorlog onderwijzers of onderwijzeressen genoemd. En boventallig wilde zeggen: betaald door de gemeente voor een leerkracht die in dienst werd genomen boven de door het Rijk bekostigde vaste formatie, bijvoorbeeld voor speciale vakken. Het versje (zie illustratie) droeg de dagtekening “Leiden, 21 Juni 1931”, dus in het vierde jaar van Scholz’ werkzaamheden. Clazien van Hummel, de eigenaresse van het poëziealbum, was toen twaalf en een half, dus ze zal in de eerste klas van de ULO hebben gezeten.

Bertha Telkamp-Scholz (foto: Fam. Telkamp)

Bertha Scholz

Wie was die Juffrouw Scholz? Bertha Emma Louisa werd geboren op 29 augustus 1901 in Borgerhout (Antwerpen). Haar vader was Franz Julius William Scholz, geboren 28 april 1866 in de garnizoens- en hofstad Potsdam bij Berlijn. Haar moeder was de kuipersdochter Louisa Maria Hindriks, geboren 10 december 1872 in de stad Groningen. De 19-jarige Scholz was midden jaren tachtig van de 19de eeuw naar Groningen gekomen, waar hij, eerst leerling-slager, zich bekwaamd had als vleeshouwer. Met zijn geliefde vertrok hij naar Antwerpen, waar hun eerste dochter ter wereld kwam. En vandaaruit vestigde het gezin zich in Leiden, waar Frans William in 1904 ging werken in de slagerij van de conservenfabriek Tieleman en Dros aan de Middelstegracht.

De openbare ULO was gevestigd op de tweede verdieping van de school op de hoek Wilhelmina-laan-Van den Ende-laan (foto: SVvOH)

Een tweede dochter kwam 9 januari 1906 ter wereld, Elize Emilie Kato. Deze ongetrouwd gebleven Lisa zou in Leiden vanaf 1927 meer dan 40 jaar in het gemeentelijk lager en voortgezet onderwijs werkzaam zijn. Zij stierf in 1997 op 91-jarige leeftijd.

Het gezin van de “vleeschhouwer“ Scholz ging na diverse Leidse adressen (o.a. Haarlemmerstraat 200) uiteindelijk vlak bij de fabriek wonen, op een bovenwoning op Nieuwe Rijn 85a. Vader Scholz schopte het bij de conservenfabriek (“Merk Molen”) tot onderbaas en de *Nieuwe Leidsche Courant* van 24 oktober 1929 maakte uitvoerig melding van zijn zilveren jubileum, waarbij hem namens het personeel een gouden horloge en rooktafel werden aangeboden en namens de directie “de gebruikelijke enveloppe met inhoud”.

In 1932 is Scholz penningmeester van de afdeling Leiden van de Centrale Bond van Werkmeesters en ander opzichthoudend personeel. En dat voor een jongen uit Potsdam. De moeder van het gezin, de huishoudster Louisa Maria Hendriks, stierf op 71-jarige leeftijd op 20 april 1944. Franz Julius William overleed op 86-jarige leeftijd op 9 september 1952.

Onderwijsloopbaan

Dochter Bertha werd eerst (benoemingen in 1921 en 1923) bureauambtenaar bij de gemeente Leiden, maar zij ambieerde een onderwijsloopbaan en behaalde de ene na de andere akte. In 1923 de akte L.O., ook slaagde ze in hetzelfde jaar voor het examen vrijen ordeoefeningen, in 1926 voor de akte L.O. Hoogduitsche taal, in 1930 voor de akte Frans L.O. en in 1931 voor het examen Handelskennis. Kortom, in Hillegom was zij voor diverse vakken inzetbaar, wat wel belangrijk was voor een aanvankelijk boventallige leerkracht in de crisistijd van de jaren '30. Naar haar drie initialen noemden de leerlingen haar soms Bel.

De eerste paar jaar van haar aanstelling bleef Bertha vanuit Leiden forensen, totdat zij zich in Hillegom vestigde. Ze ging op kamers wonen op het adres Stationsweg 48 bij mevrouw Vlotman, die meer kostgangers in huis had. Dit gaf haar gelegenheid te integreren in de Hillegomse samenleving. Zo lezen we in het *Leidsch Dagblad* van 19 oktober 1936 dat zij secretaresse was van de Hillegomsche Tafeltennisclub. Ook speelde ze tennis.

Op de ULO gaf juffrouw Scholz een waaier aan vakken, maar vooral geschiedenis en Duits. In de weekenden en vakanties ging zij naar haar ouders in Leiden. In de school-

vakanties nodigde ze haar klas(jes) uit om op de fiets naar Leiden te komen. Dan nam zij ze mee naar een museum, bijvoorbeeld Oudheden aan het Rapenburg. Ook werden de leerlingen in haar ouderlijk huis aan de Nieuwe Rijn ontvangen.

Het woonhuis Kweeklust van de familie Telkamp aan de Noorderlaan (foto: SVvOH)

Telkamp op Kweeklust

Juffrouw Scholz' integratie mondde uit in de verloving en het huwelijk met de zoon van een Hillegomse bloembollenkweker, Nicolaas Franciscus Telkamp (geboren 5 december 1907), van Kweeklust aan de Noorderlaan, waar hij de bedrijfsleider was. In augustus 1944 vond het huwelijk plaats en nog in de hongerwinter, op 27 februari 1945, werd vroegtijdig hun dochter Lisaberta geboren. Zij overleefde haar eerste zes maanden in het Haarlems diaconessenziekenhuis, mede dankzij haar daar werkzame tante Rie van vaderszijde, de latere Hillegomse wijkzuster Telkamp.

Het jonge gezin ging op Kweeklust wonen, tot de liquidatie en de verkoop van het bedrijf en de bloembollenvilla in 1949. Nicolaas, die zich achtereenvolgens Klaas en Niek of Nico(laas) liet noemen, kreeg als zeer getalenteerd ziekzoeker een baan bij de buitendienst van de Plantenziektenkundige Dienst,

kring Hillegom. Het gezin Telkamp-Scholz betrok eerst een huurwoning aan de Wilhelminalaan, later een koopwoning op Stationsweg 202.

Moeder Bertha Scholz werd in de jaren '50 onderwijzeres op de gemeentelijke MULO aan de Parklaan (de Th.M. Ketelaarschool) in Haarlem. Dochter Lisaberta ging daar ook naar school: moeder en dochter reisden dan samen met de NZH-bus, eerst per fiets naar Weerestein, waar ze hun fiets mochten stallen bij autogarage Wassenaar.

Afscheid van de ULO

Juffrouw Scholz had al voor haar huwelijk afscheid genomen van het Hillegomse onderwijs. In april 1942 hadden de Duitse bezetters het uit 1875 daterende schoolgebouw gevorderd, waarna ze het gebouw in december 1944 in brand staken. Na de Tweede Wereldoorlog werd de school definitief afgebroken. Het leerlingenaantal was in de oorlogsjaren al tot een minimum of beneden het minimum geslonken, onder meer omdat de jongens opgeroepen waren voor de arbeidsdienst of ondergedoken zaten om daaraan te ontkomen. Maar het belangrijkste was dat gehuwde ambtenaressen, dus ook vrouwen in het openbaar onderwijs, bij wet geweerd werden, dit nog los van de toen heersende maatschappelijke opvattingen. Bertha Telkamp-Scholz overleed in 1974, Nicolaas volgde haar in 1977.

Bronnen

- www.delpher.nl
- www.wiewaswie.nl
- Gegevens burgerlijke stand en bevolkingsregister Leiden bij Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO).
- Gesprekken met mijn nicht Lisa Pinnau-Telkamp (dochter van Bertha, Kiel, BRD) en mijn nicht mej. Loek van Til (ULO-leerling 1938-1941, Hillegom).

Rechts de school aan het eind van de (nog niet verlengde) Van den Endelaan (foto: SVvOH)

